

ZASADA RÓWNOŚCI I PRAWA DO SĄDU W POLSKIM POSTĘPOWANIU CYWILNYM W ASPEKTCIE MOŻLIWOŚCI WNOSZENIA PISM PROCESOWYCH DO SĄDU NA ELEKTRONICZNYCH NOŚNIKACH INFORMATYCZNYCH

Zauważyć należy, iż wraz z postępującym rozwojem gospodarczym oraz społecznym zwiększa się również potencjalna liczba sporów, które z tych stosunków mogą wynikać. Część z nich na pewno można rozwiązać, wykorzystując jedną z alternatywnych metod rozwiązywania sporów – tzw. ADR¹, czy też zawierając ugodę. Znakomita jednak większość z nich będzie przedmiotem rozpoznania sądu powszechnego, który już w chwili obecnej boryka się z problemami związanymi z napływem dużej ilości spraw do rozstrzygnięcia. Cały czas zatem poszukuje się rozwiązań i metod, które usprawniłyby funkcjonowanie tego aspektu wymiaru sprawiedliwości. Jedną z potencjalnych możliwości jest wykorzystanie nowoczesnych technik komunikacji na różnych etapach sądowego wymiaru sprawiedliwości. Należy jednak zawsze oceniać planowane, czy też już wdrażane rozwiązania przez pryzmat pewnych fundamentalnych założeń zwanych zasadami. Wydaje mi się, że na gruncie zagadnień proceduralnych należy skupić się na następujących: równości wobec prawa oraz prawa do sądu.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP², wszyscy są wobec prawa równi oraz wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Pojęcie równości ma bardzo złożony charakter i trudno jest je ująć w ramy prostej definicji. Można stwierdzić, że równość dwóch lub więcej podmiotów polega na ich przynależności do co najmniej jednej i tej samej klasy, wyróżnionej ze względu na określoną cechę istotną. (...) Zakwalifikowanie określonej grupy podmiotów do tej samej klasy zależy od zastosowanego kryterium – w zależności od cechy istotnej, która przyjęta zostanie za podstawę oceny – te same podmioty mogą zostać uznane bądź za podobne, bądź za odmienne³. Podkreślić należy, iż równość wszystkich ludzi składa się na jedną z podstawowych zasad prawa cywilnego, a mianowicie autono-

1 Alternative Dispute Resolution.

2 Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

3 L. Garlicki, (w:) L. Garlicki (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. 3, Warszawa 2003, s. 6.

miczności podmiotów. Równość wobec prawa oznacza nie tylko równe traktowanie obywateli w takich samych sytuacjach prawnych, ale nadto równorzędność w stosunkach wzajemnych⁴. Równość traktowania odnosi się tak do sfery stosowania obowiązujących regulacji prawnych, jak też do procesu stanowienia prawa i nakłada na prawodawcę obowiązek nadawania prawu takich treści, które czynią zadość nakazowi jednakowego traktowania podmiotów podobnych. (...) Postulat równości nie może być utożsamiany z nakazem identyczności. Celem i istotą regulacji prawnych jest wprowadzanie zróżnicowań. Dopóki te zróżnicowania prawne odpowiadają obiektywnie istniejącym różnicom między adresatami norm prawnych, problem naruszenia zasady równości nie powstaje⁵.

Prawo do sądu wynika przede wszystkim z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP stanowiącym, iż każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Każdy może zwrócić się do sądu, po pierwsze wówczas, gdy poszukuje sprawiedliwości, tj. gdy pragnie uruchomienia sankcji przewidzianych za naruszenia prawa, lecz po drugie także wtedy, gdy odczuwa potrzebę definitywnego ustalenia swojego statusu prawnego i potwierdzenia swoistego przebywania pod opieką prawa. (...) Z powodu braku zastrzeżeń konstytucyjnych należy przyjąć, że do sądu zwrócić się można ze sprawą każdego rodzaju, bez względu na charakter stosunków prawnych, w ramach których dochodziłoby do niepewności, wątpliwości, zakwestionowania lub naruszenia któregoś z elementów tego stosunku⁶. Prawo do sądu w sprawach cywilnych należy rozumieć w ten sposób, że każdy ma prawo domagania się rozstrzygnięcia jego sprawy przez sąd, jeżeli twierdzi, że przysługuje mu określone roszczenie lub prawo podmiotowe kształtujące⁷. W zakresie prawa do sądu wyróżnić możemy trzy jego aspekty:

- a) prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem,
- b) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności,
- c) prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd⁸.

4 A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 36.

5 L. Garlicki, (w:) L. Garlicki (red.), *op. cit.*, 8–10. Komentator wysuwa twierdzenie, iż równość można i należy traktować w kategoriach prawa podmiotowego, przysługującego jednostce. Dotyczy to tak stosowania, jak i stanowienia prawa (tutaj treścią prawa podmiotowego jest uprawnienie do bycia traktowanym przez prawodawcę w taki sam sposób, jak traktuje on pozostałe podmioty o podobnym charakterze) – tamże, s. 12.

6 P. Sarnecki (w:) L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2003, s. 2–3.

7 T. Misiuk–Jodłowska (w:) J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk–Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, wyd. 5, Warszawa 2007, s. 117.

8 Patrz przykładowo wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 1998 r., K 28/97, OTK 1998, nr 4, poz. 50; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r., SK 12/99, OTK 2000, nr 5, poz. 143.

Sprawdzić zatem należy, czy wykorzystanie nowoczesnych technik informacyjnych w zakresie sądowego wymiaru sprawiedliwości następuje z poszanowaniem powyżej wymienionych zasad.

Wydaje mi się, że rozważania w tej materii należy rozpocząć od art. 125 § 2 k.p.c.,⁹ umożliwiającym wnoszenie pism procesowych na urzędowych formularzach lub na elektronicznych nośnikach informatycznych. Paragraf 4 tego artykułu upoważnia Ministra Sprawiedliwości do określenia zasad i terminu wprowadzenia techniki informatycznej, warunków, jakim powinny odpowiadać elektroniczne nośniki informatyczne, na których pisma procesowe mają być wnoszone, trybu odtwarzania danych na nich zawartych oraz sposobu ich przechowywania i zabezpieczania, uwzględniając stan wyposażenia sądów w odpowiednie środki techniczne i poziom rozwoju technik informatycznych¹⁰. Rozwiązanie to – w ocenie twórców nowelizacji k.p.c. – miało umożliwiać w przyszłości zastosowanie techniki komunikacji elektronicznej do rozpoznawania tego typu spraw, w których istniały obawy o masowy napływ pozwów¹¹. W literaturze raczej jednak dominuje stanowisko, iż obowiązująca regulacja, pozwalająca na wnoszenie pism procesowych do sądu na elektronicznych nośnikach informatycznych, jest niewystarczająca¹².

Zgodnie z art. 16 ust. 1 Ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne¹³, podmiot publiczny, prowadząc wymianę informacji, jest obowiązany zapewnić możliwość wymiany informacji również w formie elektronicznej przez wymianę dokumentów elektronicznych związanych z załatwianiem spraw należących do jego zakresu działania, przy wykorzystaniu informatycznych nośników danych lub środków komunikacji elektronicznej.

Art. 58 ust. 2 Ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym¹⁴ stanowi, iż w terminie do dnia 1 maja 2008 r. organy władzy publicznej umożliwią odbiorcom usług certyfikacyjnych wnoszenie podań i wniosków oraz innych czynności w postaci elektronicznej w przypadkach, gdy przepisy prawa wymagają składania ich w określonej formie lub według określonego wzoru. Na podstawie art. 58 ust. 3 tej ustawy zostało wydane Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych

9 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.

10 Stosowne rozporządzenie do chwili obecnej nie zostało wydane.

11 J. Gołaczyński, Elektroniczne czynności procesowe, Prawo Mediów Elektronicznych, dodatek do Monitora Prawniczego 2004, nr 4, s. 3.

12 Patrz np. A. Bieliński, Wnoszenie pism procesowych do sądu drogą elektroniczną – zagadnienia wybrane, Administracja Publiczna, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku 2007, nr 2, s. 125 oraz przytoczone tam stanowiska doktryny. Generalnie podkreśla się, że obecnie obowiązująca regulacja nie daje możliwości wnoszenia pism procesowych za pomocą środków komunikacji elektronicznej (Internet nie jest bowiem elektronicznym nośnikiem informatycznym) – aczkolwiek potrzeby praktyczne przemawiałyby za takim właśnie rozwiązaniem.

13 Dz.U. Nr 64, poz. 565 ze zm. Przepisy tej ustawy mają zastosowanie m.in. do działalności sądów.

14 Dz.U. Nr 130, poz. 1450 ze zm.

i Administracji z dnia 24 lipca 2007 r. w sprawie udostępniania formularzy i wzorów dokumentów w postaci elektronicznej¹⁵, wprowadzające obowiązek umieszczenia wzorów pism w formie dokumentów elektronicznych w centralnym repozytorium.

Istnieją zatem regulacje prawne, które pozwalają na wnoszenie pism procesowych (przynajmniej teoretyczne) z wykorzystaniem elektronicznych nośników informatycznych. Powstaje jednak pytanie, czy w odniesieniu do tradycyjnych metod ich wnoszenia w pełni przestrzegane są zasady równości oraz dostępu do sądu?

Jak przykład chciałbym podać postępowanie rejestrowe w przedmiocie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym. Art. 19 ust. 2b Ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁶ przewiduje możliwość wnoszenia wniosku w drodze elektronicznej pod warunkiem, iż jest on opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Art. 694³ § 3 k.p.c. stwierdza, iż wniosek złożony do sądu rejestrowego drogą elektroniczną powinien być opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Dokumenty, na podstawie których dokonuje się wpisu do KRS, składane drogą elektroniczną, powinny być opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu – art. 694⁴ § 2 k.p.c.¹⁷ Czym zatem jest ów bezpieczny podpis elektroniczny, weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu? Zgodnie z art. 3 pkt 2 Ustawy o podpisie elektronicznym, bezpieczny podpis elektroniczny jest to podpis elektroniczny, który:

- a) jest przyporządkowany wyłącznie do osoby składającej ten podpis,
- b) jest sporządzany za pomocą podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego,

15 Dz.U. Nr 151, poz. 1078. Konstrukcja tego aktu prawnego jest kwestionowana przede wszystkim z tego powodu, iż elektroniczny wzór pism tworzony jest na podstawie pięciu różnych rozporządzeń, które odmiennie określają tworzenie dokumentów elektronicznych – R. Krupa–Dąbrowska, Elektroniczne formularze pozostaną na papierze, Rzeczpospolita z dnia 23 listopada 2007 r., nr 274, dodatek Prawo co dnia.

16 Dz.U. z 2007 r., Nr 168, poz. 1186 tekst jedn.

17 Składanie wniosków i dokumentów może być dokonane jedynie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego przez zarejestrowanego użytkownika – § 3 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 2006 r., W sprawie warunków organizacyjno–technicznych dotyczących formy wniosków i dokumentów oraz ich składania do sądów rejestrowych i Centralnej Informacji Krajowego Rejestru Sądowego drogą elektroniczną, a także orzeczeń, odpisów, wyciągów, zaświadczeń, informacji i kopii dokumentów doręczanych wnioskodawcom drogą elektroniczną przez sądy rejestrowe i Centralną Informację, Dz.U. Nr 247, poz. 1813. Patrz także pod adresem: http://www.ms.gov.pl/krs/krs_ed.php (stan na dzień 30 stycznia 2008 r.).

- c) jest powiązany z danymi, do których został dołączony w taki sposób, że jakakolwiek późniejsza zmiana tych danych jest rozpoznawalna¹⁸.

Ustawa o podpisie elektronicznym wyróżnia także dwa rodzaje certyfikatów: zwykły i kwalifikowany. Interesuje nas tylko ten drugi. Jest to certyfikat spełniający wymogi określone w ustawie, wydany przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne, spełniający wymogi określone w ustawie¹⁹. Certyfikat ma postać elektroniczną. Wiarygodność podpisu elektronicznego zależy więc od wiarygodności certyfikatu. Jest ona gwarantowana przez podmiot, który świadczy usługi certyfikacyjne²⁰. Kwalifikowany certyfikat zawiera termin jego ważności, może zostać zawieszony (na 7 dni) lub unieważniony (art. 21 ust. 1 i 5 Ustawy o podpisie elektronicznym). Wystawienie certyfikatu odbywa się na podstawie umowy zawieranej pomiędzy podmiotem świadczącym usługi certyfikacyjne a ich odbiorcą. Procedura ta jest złożona i składa się niejako z dwóch etapów: przedkontraktowego (art. 14 Ustawy o podpisie elektronicznym) oraz umowy zasadniczej (art. 16 Ustawy o podpisie elektronicznym)²¹. Podkreślić należy, iż uzyskanie certyfikatu zasadniczo odbywa się za wynagrodzeniem²².

W przypadku złożenia wniosku drogą elektroniczną wszelkie doręczenia orzeczeń i pism sądowych dokonywane będą na adres elektroniczny, z którego wniosek został wysłany – art. 694³ § 4 k.p.c. Odpisy, wyciągi, zaświadczenia i informacje z rejestru oraz orzeczenia są doręczane drogą elektroniczną w formacie PDF i opatrzone podpisem elektronicznym uprawnionego pracownika Centralnej Informacji KRS bądź sądu rejestrowego²³.

Orzeczenia i pisma sądowe wysłane na adres elektroniczny, z którego został wysłany wniosek, uznaje się za doręczone z datą wskazaną w elektronicznym potwierdzeniu odbioru korespondencji. W przypadku braku takiego potwierdzenia, doręczenie uznaje się za skuteczne z upływem 14 dni od daty umieszczenia korespondencji pod wskazanym adresem elektronicznym – art. 694³ § 4 k.p.c. System teleinformatyczny potwierdza zamieszczenie odpisów, wyciągów, zaświadczeń, in-

18 Wydaje się, że takie zdefiniowanie bezpiecznego podpisu elektronicznego jest nie tylko dla przeciętnej osoby, ale również dla prawnika, który nie zajmuje się tą problematyką, zupełnie nieprzejrzyste.

19 Art. 3 pkt 12 Ustawy o podpisie elektronicznym. Sam certyfikat jest to natomiast elektroniczne zaświadczenie, za pomocą którego dane służące do weryfikacji podpisu elektronicznego są przyporządkowane do osoby składającej podpis elektroniczny i które umożliwiają identyfikację tej osoby – art. 3 pkt 10 Ustawy.

20 F. Wejman, Wprowadzenie do cywilistycznej problematyki ustawy o podpisie elektronicznym, *Prawo Bankowe* 2002, nr 2, s. 42.

21 Patrz także A. Bieliński, Charakter podpisu w polskim prawie cywilnym materialnym i procesowym, Warszawa 2007, s. 172–177.

22 Kwota ta zależy od okresu ważności certyfikatu oraz dla kogo jest wystawiany. Dokładne stawki podają podmioty świadczące usługi certyfikacyjne. Przykładowe stawki opłat pobieranych przez Polskie Centrum Certyfikacji Elektronicznej Sigillum można znaleźć pod adresem: <http://www.sigillum.pl/sig-cmsws/page/?F;161> (stan na dzień 30 stycznia 2008 r.)

23 § 6 cytowanego Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 2006 r. Tutaj również chodzi o bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

formacji z rejestru, orzeczeń oraz kopii dokumentów z katalogu pod określonym adresem ze wskazaniem daty zamieszczenia²⁴.

Jest to jedynie wycinek zagadnień związanych z możliwością wnoszenia pism procesowych za pomocą elektronicznych nośników informatycznych²⁵, a już dostrzegalne są pewne specyficzne mechanizmy pojawiające się na tym polu. Podmiot, który będzie chciał skorzystać z tej formy komunikacji, narażony jest na zetknięcie z zupełnie nową nomenklaturą pojęć, szeregiem specyficznych rozwiązań technicznych, a przede wszystkim musi liczyć się z dodatkowymi kosztami. Musi bowiem przede wszystkim zaopatrzyć się w bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Pod drugie, musi zarejestrować się we właściwym systemie teleinformatycznym sądu lub też wnieść pismo za pośrednictwem tzw. elektronicznej skrzynki podawczej²⁶. Po trzecie, obowiązany jest sprawdzać, czy pod określonym adresem nie zostało mu doręczone np. pismo sądowe, ponieważ zaniedbanie tego obowiązku pociąga za sobą poważne skutki prawne.

Wydaje mi się, że trudno w takiej sytuacji byłoby uznać, iż doszło do złamania zasad równości, czy też dostępu do sądu. Możliwość wykorzystania elektronicznych nośników informacji w zakresie wnoszenia pism procesowych do sądu ma bowiem charakter fakultatywny. Cały czas bowiem funkcjonuje niejako „tradycyjny” obieg dokumentów (w postaci klasycznych pism procesowych lub też określonych formularzy). Podmiot decydujący się na skorzystanie z nowych rozwiązań niejako automatycznie godzi się na zupełnie inną ocenę skutków swojego działania. Powstaje jednak pytanie, czy w perspektywie nieuchronnej pełnej informatyzacji wymiaru sprawiedliwości jest to postępowanie właściwe. Ustawodawca takimi rozwiązaniami na pewno nie zachęca do pójścia w kierunku nowych rozwiązań, które naprawdę mogą znakomicie ułatwić sprawne rozwiązywanie sporów. Tak być wcale nie musi, o czym świadczą realizowane już projekty, mające na celu usprawnienie komunikacji elektronicznej na linii obywatel – sąd²⁷.

24 § 8 cytowanego Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 2006 r.

25 Nie była podnoszona kwestia sposobu stwierdzenia momentu złożenia elektronicznego pisma procesowego, czy też opłat uiszczanych od takiego pisma.

26 Jej strukturę oraz zasady funkcjonowania określa Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 września 2005 r. W sprawie warunków organizacyjno–technicznych doręczania dokumentów elektronicznych podmiotom publicznym, Dz.U. Nr 200, poz. 1651.

27 Patrz przykładowo Ł. Świderek, Sprawozdanie z II Konferencji „Modelowe rozwiązania zastosowania dokumentu elektronicznego w sądach powszechnych z uwzględnieniem aspektów prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych”, Rejent 2007, Nr 10, s. 145–152.

SUMMARY

This article is about two selected principles which exist in Polish Civil Law and Civil Procedure – principle of equal rights of parties and principle of access to the court. It tries to show the influence of new, modern technologies in understanding these general principles. It focuses at some problems which are connected with the possibility of using electronic writs in a court actions. It contains some examples of law regulations which are using these new technologies especially in procedural matters. And of course the consequences of doing that.